

Zbigniew WÓJCIK

orcid.org/0000-0003-1578-3119

doktor nauk o kulturze fizycznej

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

(Polska, Olsztyn)

zbigniew-wojcik@o2.pl

Michał BORACZYŃSKI

orcid.org/0000-0001-6517-4034

doktor nauk o kulturze fizycznej

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

(Polska, Olsztyn)

Tomasz BORACZYŃSKI

orcid.org/0000-0002-7851-666X

doktor nauk o kulturze fizycznej

Olsztyńska Szkoła Wyższa w Olsztynie

(Polska, Olsztyn)

EDUKACYJNO WYCHOWAWCZA DZIAŁALNOŚĆ KLUBÓW I SEKCJI ZAPAŚNICZYCH W POLSKIM REGIONIE WARMIA I MAZURY (1945 – 1989)

Wkrótce po zakończeniu działań wojennych (1945) utworzono w Okręgu Mazurskim pierwsze placówki oświatowe i rozpoczął się proces edukacyjno-wychowawczy. Po przekształceniu okręgu w województwo olsztyńskie przybył na Warmię ppor. Zenon Rydziński i jako oficer-zapaśnik propagował na modnych wówczas festynach i zawodach pokazowych walory uprawianej niegdyś dyscypliny sportowej. Po utworzeniu w Olsztynie Okręgowego Związku Zapaśniczego szkolenie prowadzono także w powstających spontanicznie klubach i sekcjach Ludowych Zespołów Sportowych. Wspomniane stowarzyszenia szczególnie cenną rolę odgrywały w środowiskach wiejskich. Po zgłębieniu podstaw nawiązano współpracę z Obwodem Kaliningradzkim. Wzajemna wymiana doświadczeń skutkowałą wzrostem poziomu wykszolenia sportowego, budowaniu zębów przyjaźni między obu społecznościami, a wyjazdy zagraniczne stwarzały możliwość bliższego poznania regionów i kultury mieszkającej tam ludności. Ekipy wyjeżdżające za granicę tworzone z najlepszych zawodników, a powołanie w skład drużyny było dla zapaśników jednocześnie wyróżnieniem i nagrodą. W wymianie sportowej uczestniczyła także młodzież uprawiająca sport w szkolnych sekcjach. W treningach brali udział również młodzi Romowie i Ukraińcy i był to wzorcowy przykład integracji społecznej. Wzrastający poziom wykszolenia skutkowałą uczestnictwem w turniejach ogólnopolskich, mistrzostwach Polski, a w roku 1978 rozegrano nawet mecz z przebywającą w Polsce drużyną stanu Colorado (USA).

Słowa kluczowe: edukacja, zapasy, współpraca, region, Obwód Kaliningradzki.

Wójcik ZBIGNIEW

doctor of physical culture sciences

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

(Poland, Olsztyn)

Michał BORACZYŃSKI

doctor of physical culture sciences

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

(Poland, Olsztyn)

Tomasz BORACZYŃSKI

doctor of physical culture sciences

University of Olsztyn in Olsztyn

(Poland, Olsztyn)

EDUCATIONAL ACTIVITY OF WRESTLING CLUBS AND SECTIONS IN THE POLISH REGION OF WARMIA AND MAZURY (1945 - 1989)

Soon after the end of hostilities (1945), the first educational institutions were established in the Masurian District and the educational process began. After the district was transformed into Olsztyn Voivodeship, 2nd Lt. Zenon

Rydziański came to Warmia and as a wrestler-officer promoted the values of the formerly practiced sports discipline at fashionable festivals and show competitions at that time. After the creation of the District Wrestling Association in Olsztyn, the training was also conducted in spontaneously arising clubs and sections of Folk Sports Teams. All aforementioned associations played a particularly valuable role in rural environments. After exploring basics, the cooperation was established with the Kaliningrad District (USSR). Mutual exchange of experiences resulted in the increase of level of sports training, building the foundations of friendship between both communities, and trips abroad made it possible to get to know the regions and the culture of people living there. Teams going abroad were made up of the best players and the appointment to team was both a distinction and a reward for wrestlers. Young people practicing sports in school sections also participated in the sports exchange. Young Roma and Ukrainians also participated in the trainings and it was a model example of social integration. The increasing level of training resulted in participation in national tournaments, Polish championships and in 1978 even a match was played against the Colorado (USA) state team residing in Poland.

Keywords: education, wrestling, cooperation, region, Kaliningrad District.

Określenie problemu. Warmia i Mazury to region, w którym na gruzach plemion pruskich ścierały się dwie, nie zawsze sobie przyjazne kultury: polska i niemiecka. Konflikt ten swoje apogeum osiągnął we wrześniu 1939 roku (Gašiorowski, 2005). Jednym z jego końcowych rezultatów po zakończeniu działań wojennych, był powrót tej enklawy do Macierzy. Pozostała część terytorium byłych Prus Wschodnich wraz z Königsbergiem jako dawną stolicą prowincji, przypadła ówczesnemu Związkowi Socjalistycznych Republik Radzieckich. Utworzony po przejściu frontu na Ziemiach Odzyskanych Okręg Mazurski stał się naturalnym spadkobiercą dawnych tradycji sportowych i ocalałej infrastruktury. Już w kwietniu 1945 roku uruchomiono pierwsze placówki oświatowe. Niemal równolegle tworzono administrację szkolną (Filipkowski, 1979). W ten oto sposób, zapoczątkowano wśród nowych mieszkańców tych ziem, proces edukacyjno-wychowawczy, który kontynuowany był także w powstających równolegle stowarzyszeniach kultury fizycznej.

Należy jednak podkreślić, że ruch sportowy w regionie z własnej inicjatywy zainicjowali najbardziej aktywni osiedleńcy. Społeczna pasja i samoorganizacja wyprzedziły powoływanie struktur państwowych (Archiwum Akt). Jednym z przykładów może tu być operatywność jaką wykazał się przybyły po zakończeniu działań wojennych na Warmię i Mazury Jan Masztaler. Przy jego dużym zaangażowaniu, już w kwietniu 1945 roku, odbył się towarzyski mecz piłki nożnej, a rozegrali go kolejarze sąsiadujących miast – Morąga i Ostródy. Nieprzeciętną determinację sportowców potwierdzał fakt, że na miejsce zawodów, ostródzianie dotarli dwiema furmankami i pod osłoną grupy żołnierzy Armii Czerwonej (Masztaler, Walichnowski 1999). Podobną inicjatywą wykazali się nowi mieszkańcy powiatu braniewskiego, albowiem dwa miesiące później, takie zawody rozegrano na lotnisku w Ornecie. Wtedy to, rywalem samozwańczej drużyny osiedleńców byli stacjonujący w obiekcie piloci radzieccy (Turniej piłkarski, 1965). Dzięki zaangażowanym entuzjastom, łatwiej było organizować kolejne imprezy (piłka nożna, trójbój lekkoatletyczny, bieg o puchar Grunwaldu), jakie towarzyszyły obchodzonemu w dniu 15 lipca w Olsztynie oficjalnym, centralnym uroczystością z okazji 535 rocznicy bitwy pod Grunwaldem (Urniał, 2000). W roku 1946, kiedy to Okręg Mazurski przekształcono w Województwo Olsztyńskie, funkcjonowała już większość związków sportowych, ale o zapasach słyszało wówczas niewielu mieszkańców tych ziem. Pierwsze symptomy pojawiły się dopiero dwa lata później w

szeregach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” (PO „SP”). Tam właśnie, w ramach obowiązkowego wychowania fizycznego, po raz pierwszy w regionie prezentowano elementy ciężkiej atletyki. Mimo, że w działalności PO „SP” dominowały zagadnienia ideologiczne, to bez wątplenia zatrudniona tam kadra w procesie wychowawczym junaków wykorzystywała i propagowała zarazem walory odradzającego się zapaśnictwa. Zawiązywały się następnie kluby sportowe, w których kadra instruktorsko-trenerska przywiązywała dużą wagę do edukacyjno-wychowawczych walorów tej dyscypliny sportu. Wartości te dostrzegały także władze administracyjne wyróżniając najlepszych szkoleniowców przydziałem mieszkań, odznaczeniami państwowymi, listami i dyplomami uznania.

Cel artykułu. Celem artykułu jest ukazanie edukacyjno-wychowawczej roli procesu treningowego w sporcie zapaśniczym, który zainicjowano po ponownym włączeniu Warmii i Mazur do Macierzy wraz z zakończeniem działań II wojny światowej.

Analiza badań. Naukowych opracowań poświęconych sportowi zapaśniczemu w okresie formowania się administracji polskiej w regionie w zasadzie nie było. Dopiero w roku 1948 kapitan Ludowego Wojska Polskiego Władysław Wiro-Kiro opracował i wydał podręcznik dotyczący tej tematyki (Wiro-Kiro, 1948). Jednakże literaturę przedmiotu lat powojennych, uwzględniającą omawiane zagadnienia zdominowało opracowanie Witolda Nowakowskiego i Józefa Grotkowskiego (Nowakowski, Grotkowski, 1955). Autorzy, pracownicy dydaktyczno-naukowi Katedry Ciężkiej Atletyki warszawskiej Akademii Wychowania Fizycznego (AWF), mieli pełną świadomość braku podstawowych materiałów i zaleceń dla odradzającego się zapaśnictwa. Mając na względzie niskie kwalifikacje kadry terenowej, w końcowej części opracowania podali także przykładowy, roczny plan pracy w sekcji młodzieżowej. Była to pionierska propozycja, z której korzystało wielu pasjonatów zapasów, zaangażowanych w proces szkolenia najmłodszych adeptów. Kilka lat później na rynku wydawniczym ukazała się kolejna pozycja poświęcona tej dyscyplinie sportu. Jednakże opracowanie Czesława Borejszy (Borejsza, 1964), choć potrzebne i znaczące, nie odnosiło się do sportu młodzieżowego.

Tematyczna literatura w szerszym zakresie pojawiła się dopiero w drugiej połowie lat siedemdziesiątych minionego stulecia. W serii „Biblioteka Szkolnego Klubu Sportowego” Zygmunt Dmowski wraz Jackiem Skubisem wydali książkę pt. „Zapasy judo”. (Dmowski, Skubis, 1976). Dzieło tych autorów okazało się szczególnie przydatne początkującym instruktorom, gdyż wprowadzało zainteresowanych m.in. w proces organizacji treningu, przybliżało zalety testów selekcyjnych, omawiało okresy szkolenia i podstawowe przepisy sędziowskie. Nieco później, wykorzystując doświadczenia ze współpracy z Międzynarodową Federacją Zapaśniczą (FILA) i pracy w charakterze arbitra na trzech kolejnych igrzyskach olimpijskich (Monachium, Montreal, Moskwa), Z. Dmowski napisał interesującą książkę poświęconą sportowi zapaśniczemu (Dmowski, 1981). Piastując funkcję trenera kadry Polskiego Związku Zapaśniczego i konsultanta Polskiego Komitetu Olimpijskiego, uchodził za znawcę sportu wysoko klasyfikowanego. Z powyższych względów jego przemyślenia i uwagi wywarły znaczący wpływ na dalszą jakość

pracy w wielu polskich klubach. Okresowo swoimi doświadczeniami z pracy trenerskiej dzielił się ze środowiskiem sportowym także Janusz Tracewski. Opracował on i zaprezentował wiele tematycznych materiałów szkoleniowych, jak np. „Zestaw prób sprawności ogólnej i specjalnej”, czy też cieszący się dużą popularnością poradnik „Zapasy dla ciebie”. Jego dziełem jest także 16 filmów szkoleniowych traktujących o sporcie zapaśniczym. W latach późniejszych wydał także dwie interesujące książki poświęcone zapasom (Tracewski, 2010; Tracewski, 2017). Wspomniane pozycje zaliczane są do specjalistycznych opracowań związanych z doświadczeniami autora zdobytymi w prowadzeniu reprezentacji Polski. W podsumowaniu należy podkreślić, że w okresie Polski Ludowej ukazało się także kilka szczególnie cennych artykułów i książek autorstwa byłego zawodnika, trenera i późniejszego pracownika naukowego Zamiejscowego Wydziału Wychowania Fizycznego poznańskiej AWF w Gorzowie Wlkopolskim – Piotra Godlewskiego (Godlewski, 1988; Godlewski, 1994). W wymienionych opracowaniach autor prezentuje zapaśnictwo z historycznego punktu widzenia, jednakże kadrze instruktorsko-trenerskiej i działaczom bardzo przydatną okazała się książka omawiająca problematykę prognozowania, doboru i selekcji, odnowy biologicznej oraz aspekty fizjologiczne sportu zapaśniczego (Godlewski, 1987).

Natomiast zapaśnictwu na Warmii i Mazurach badacze dotychczas poświęcili niewiele uwagi. Godnym odnotowania pozostają jedynie dociekania Jerzego Urniaża (Urniaż, 2000), Zbigniewa Wójcika (Wójcik, 2014; Wójcik, 2019) i kilku absolwentów uczelni sportowych przedstawione w pracach dyplomowych.

Przedstawienie głównego problemu. Jednym z głównych kanonów działalności pedagogicznej jest edukacja. Obejmuje ona złożone procesy w kształtowaniu osobowości jednostki ludzkiej i zbiorowości w myśl ideałów i celów określonych w społeczeństwie. Podstawę edukacji tradycyjnej stanowią procesy nauczania, kształcenia i wychowania (Nowocien, 2013). Bez wątpienia występują one także w szeroko rozumianej kulturze fizycznej. Mówiąc wprost, sport ma uczyć, wychowywać i przygotowywać do trudów codziennej egzystencji. Jednak wspomniane procesy w Okręgu Mazurskim jak i późniejszym Województwie Olsztyńskim napotykały na rozliczne przeszkody. Jedną z kluczowych była mozaika narodowościowa i kulturowa, spowodowana osadnictwem po zakończeniu działań wojennych oraz nieznanie osiedleńcom uwarunkowania polityczne-gospodarcze. Wspomnieć wypada, iż nowi mieszkańcy regionu wywodzili się w znacznej części z tzw. Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej, ale także mieszkańców północnego Mazowsza, autochtonów (Mazurów i Warmiaków) oraz Ukraińców. Niski poziom wykształcenia i w znacznej części pochodzenie chłopskie, utrudniały asymilację. Przybyszom, częsty kłopot sprawiała nawet obsługa prostych urządzeń technicznych, pozostałych po poprzednich mieszkańcach. Nieznajomość przeznaczenia, nieumiejętne obchodzenie się z nimi, powodowały niejednokrotnie ich niszczenie. Rodzima, nieliczna ludność polska, stosunkowo często postrzegała osadników za zacofanych (Gross, 2011). Powodowało to niepotrzebne podziały, a niekiedy i waśnie. Problemem była także różnorodność wyznań religijnych. Natomiast organizatorzy pierwszych sekcji i klubów sportowych na Ziemiach Odzyskanych nie wnikali w tą złożoną problematykę. Liczyła się wówczas głównie chęć do działania i

talent, a te wartości występowały w każdej społeczności. Należało je tylko odkryć. Takie podejście do zagadnienia rozwiązywało szereg uprzedzeń, zwłaszcza, że inteligencja wśród nowych mieszkańców Okręgu Mazurskiego stanowiła znikomy procent. Jeszcze mniej było wykwalifikowanych instruktorów i sprawdzonych działaczy. Specjaliści, do grona których bez wątpienia zaliczyć wypada: Witolda Giedgowda, Leopolda Szczerbickiego, Mariana Rapackiego, Włodzimierza Sekułę, czy Gabrielę Alakrycką należeli do wyjątków. Dlatego podstaw działalności sportowej uczono się także od rozeznanych w tych zagadnieniach dawnych obywateli Prus Wschodnich, którym udało się przeżyć trudy wojny. Stwarzało to doskonałą okazję do uznania ich w budowanym społeczeństwie za ludzi potrzebnych i ważnych, zwłaszcza, że z racji swojego pochodzenia, doznali oni wielu krzywd od przybywającej w te strony ludności. A przecież niejednokrotnie byli to zgermanizowani Polacy, którym sport po wyzwoleniu regionu stwarzał możliwości powrotu na łono ojczyzny. Dlatego też z uwagi na swoje pochodzenie i zainteresowania problematyką sportową, chętnie włączali się oni w inicjowanie procesów odbudowy. Przykładowo, w jeździectwie udzielał się m. in. Kurt Jacenko i Ernest Ziske, w kolarstwie Paul Kamiński, Klaus Teszner i Günter Schulz, boks popularyzował Gerard Daniel, szermierkę Ryszard Fischer, kajakarstwo Diter i Manfred Maszewscy, a lubianą piłkę nożną Gerard Toszka i Bruno Redig. Rozwój niemal każdej dyscypliny uprawianej w latach powojennych w tym regionie wspierali obywatele mniejszości niemieckiej (Wójcik, Boraczyński, 2015). W roku 1947, szeregi działaczy i zawodników powiększyły się o wysiedlonych w ramach akcji „Wisła” z południowo-wschodnich krańców odradzającego się kraju Ukraińców.

Trzy lata później – jak wynika ze Spisu Powszechnego z dnia 3.XII.1950 – w województwie olsztyńskim zamieszkiwało już 696 000 obywateli, z czego ponad 109 000 stanowili autochtoni, a 55 500 przesiedleńcy ze wspomnianej akcji „Wisła” (Archiwum Państwowe, 1951). Należy podkreślić, że asymilacja Ukraińców podobnie jak autochtonów w początkowej fazie przebiegała dość opornie. Różnica polegała zasadniczo na tym, że mieli oni podejrzliwy stosunek do nowej władzy, która wysiedliła ich z rodzinnych stron. Brak poczucia tożsamości skutkowało izolacją. Problem pogłębiały ponadto różnice językowe i religijne. Wprawdzie ich duchowi przywódcy nie nawoływali do żadnych waśni, jednak troszczyli się o wzrost liczebności wyznawców „swego” kościoła, a to sprzyjało podziałom. Stąd też województwo olsztyńskie pod wieloma względami należało do specyficznych, a fakt, że szans na ułożenie sobie dalszego życia poszukiwało tu młode pokolenie autochtonów, polskich osadników i przesiedlonych pod przymusem Ukraińców, miało zasadniczy wpływ na kształtowanie w przyszłości dobrosąsiedzkich stosunków.

Kultura fizyczna i rozwijający się sport stanowiły więc doskonałą płaszczyznę integracji dla wszystkich. Wspólne działanie było możliwe, ponieważ sport ma charakter ponadnarodowy, a obszarem jego oddziaływania jest współzawodnictwo i rekreacja fizyczna, ale także propagowanie zdrowego stylu życia (Urniał, 2008). Wśród nowych mieszkańców Warmii i Mazur, szczęśliwym zbiegiem okoliczności byli też nieliczni osobnicy, którzy kreowali higieniczny i sportowy styl życia, ale jak podaje Józef Górniewicz, znaczna grupa populacji obywateli Rzeczypospolitej

jeszcze współcześnie permanentnie i bezmyślnie trwoni fizyczne i zdrowotne wartości. Szczególnego znaczenia nabiera fakt, że aktywność ruchowa zwiększa także sprawność umysłową, skutecznie likwidując jednocześnie napięcia psychiczne, które przeżywają zarówno dzieci, młodzież jak i dorośli (Górniewicz, 2008). Nie bez znaczenia jest tu także apolityczność sportu i ogólnie wyznawane wartości, które w pewnym stopniu wyznaczają kierunek działania społeczności międzynarodowej. Wartości te to rywalizacja i walka o sukces, a jednocześnie potrzeba współpracy i przyjaźni. Sport jest zatem zajęciem, w którym dochodzi do spotkania i dialogu ludzi prezentujących często różne wzorce i tradycje kulturowe (Urniał, 2008). Te uniwersalne jak się wydaje i ponadczasowe wartości, charakteryzujące działalność sportową, stworzyły możliwości współdziałania nowym mieszkańcom Warmii i Mazur. W roku 1949, powyższe tendencje i społeczny wymiar sportu, niespodziewanie wsparła Uchwała Biura Politycznego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Rządzącym w Polsce komunistom zależało na propagowaniu wartości kultury fizycznej, dlatego wiele sił i środków skierowali oni na jej umasowienie i upowszechnianie. Zagadnieniami powyższymi zajmowały się nie tylko kluby i zrzeszenia sportowe, ale także placówki oświatowe, związki zawodowe i organizacje młodzieżowe. Stworzyło to możliwość poznania podstaw sportu szeroko rozumianego, w tym także zapasów. W województwie olsztyńskim symptomy tej dyscypliny – jak już była o tym mowa – pojawiły się po raz pierwszy w szeregach PO „SP”. Uprawianie zapasów w ramach obowiązkowego wychowania fizycznego rozwijało cechy motoryczne junaków i kształtowało nawyki dbałości o zdrowie i kondycję fizyczną.

Z dużo większą determinacją procesy te kontynuował przeniesiony w roku 1952 z Wrocławia do Olsztyna świeżo mianowany oficer i zapaśnik ppor. Zenon Rydziński. Podejmując służbę w Jednostce Wojskowej nr 2326, za zgodą przełożonych, niezwłocznie powołał w koszarach sekcję ciężkiej atletyki. Rozeznany w tych zagadnieniach krzewił tężyznę fizyczną wśród poborowych, co doskonale wpisywało się w procedurę wyszkolenia wojskowego. Natomiast mecze zapaśnicze odbywające się w garnizonowej hali sportowej usytuowanej nad Jeziorem Długim, integrowały Ludowe Wojsko Polskie ze społecznością Olsztyna. Zawody były także doskonałym sposobem na uatrakcyjnienie monotonnych, żołnierskich dni. Natomiast wyjazdy sportowe poza garnizon, z uwagi na poznawanie innych miejsc, regionów, tradycji i obyczajów, wpisywały się w proces kształtowania kultury osobistej. W ten właśnie sposób nawiązała się bliższa współpraca z Centralnym Wojskowym Klubem Sportowym „Legia” Warszawa. Najzdolniejsi zapaśnicy mieli więc możliwość kontynuowania kariery sportowej po odbyciu zasadniczej służby wojskowej, a nawet reprezentowania Polski w zawodach międzynarodowych.

Sport zapaśniczy wpisywał się więc doskonale w proces wychowawczy, utrwalał także lokalny i narodowy patriotyzm. Propagowany za pośrednictwem radia i prasy rozwijał pasję i zainteresowania ówczesnej młodzieży, utwierdzając ją w przekonaniu, że aktywna postawa ułatwia również codzienną egzystencję nie tylko w grupach rówieśniczych. Jednakże równie ważnym wydaje się być fakt, iż uczestnictwo w dobrze prowadzonym treningu kształtowało właściwe sylwetki młodych zawodników. Często właśnie w ten sposób eliminowano wady postawy, a

naturalny przyrost masy mięśniowej i sprawności fizycznej powodował dobre samopoczucie i był zachętą dla innych. Sukcesywne pojawianie się nowych sekcji i klubów zapaśniczych, stwarzało możliwości dopełnienia procesu wychowawczego realizowanego w placówkach oświatowych, hufcach i jednostkach wojskowych. Miało to istotne znaczenie, albowiem system oświaty polskiej „przywiązuje” dziecko do ławki szkolnej, zamyka je w ciasnych pomieszczeniach, natomiast lekcje wychowania fizycznego nie są w stanie zrekompensować tych braków. Wielu rodziców skwapliwie zabiega o to, by dzieci uczyły się języków obcych oraz uczestniczyły w innych zajęciach umysłowych, pomniejszając tym samym szansę na aktywność fizyczną i pobyt na świeżym powietrzu. Następstwem intensywnej pracy umysłowej są u dzieci i młodzieży choroby oczu, wady postawy, obojętność wobec własnego rozwoju i sprawności fizycznej (Górniewicz, 2008).

Działalność wspomnianych klubów spełniała funkcje nie tylko rekreacyjno-zdrowotne, ale także widowiskowo-sportowe, które szczególną rolę odgrywały w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym. W wielu przypadkach okazało się to drogą do kariery lub wyboru kierunku kształcenia i przyszłego zawodu. Zapasy w tych środowiskach wyznaczały nieznane do czasu ich pojawienia się obszary nowych zainteresowań i przeżywania wydarzeń sportowych z udziałem kolegów z klasy, najbliższych z rodziny i współmieszkańców miast i wsi. Były często nową formą spędzania czasu wolnego. Sukcesy sportowe dawały dużo radości oraz pogłębiały proces tak potrzebnej na Warmii i Mazurach integracji i budowania wspólnoty. Gdyby nie prowadzono treningów zapaśniczych, część młodzieży pozbawiona byłaby możliwości sportowego rozwoju, a nawet zabawy, przeżywania doznań i wartościowych wrażeń. U wielu byłych zawodników pozostał obraz licznych zawodów, sportowych obozów czy biwaków, a nawet przyjaźni na dalsze życie.

Wyjazdy z niewielkich środowisk wiejskich i małych miasteczek na zawody do Olsztyna, Warszawy czy Katowic były prawdziwym przeżyciem i motywowały do podjęcia trudów treningu innych z grona rówieśników. W proces ten szczególnie dobrze wpisywała się podpisana oraz szybko przyjęta do realizacji umowa o współpracy i wymianie przygranicznej województwa olsztyńskiego z obwodem kaliningradzkim (Archiwum Państwowe). Na mocy jej postanowień Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej (WKKF) w Olsztynie zobowiązany został do przedstawiania każdego roku propozycji kontaktów sportowych Komitetowi Wojewódzkiemu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Podobnie Obwodowy Komitet Kultury Fizycznej i Sportu w Kaliningradzie, przedkładał swoje plany Obwodowemu Komitetowi Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. W związku z powyższym, władze partyjne obu regionów ustalały wspólnie kalendarz imprez sportowych na każdy rok (Urniał, 2008). Współpracę i wymianę doświadczeń rozpoczął mecz piłki nożnej rozegrany w dniu 12 września 1956 roku w Kaliningradzie (Piłkarze Warmii, 1956). Należy podkreślić, iż wydarzenie to w całości transmitowało polskie radio Olsztyn. Już pierwsze zawody wskazywały, iż poziom wyszkolenia w sąsiednim regionie był znacznie wyższy, mimo to, obie strony oczekiwały dalszego postępu i poprawy jakości rywalizacji sportowej w krajowych systemach współzawodnictwa. W pamięci olsztyńskich piłkarzy i towarzyszącym im dziennikarzy, głęboko zapisała się bardzo serdeczna atmosfera z jaką obie strony

podjejmowały zapraszane zespoły. Punktem kulminacyjnym były zawsze wystawne bankiety i obdarowywanie się prezentami. W latach następnych, podobnych przyjemności doświadczali także zapaśnicy. Pozasportowym i równie istotnym celem, jak zakładano, była integracja obu społeczeństw, a przez ten fakt kultywowanie przyjaźni polsko-radzieckiej. Po piłkarzach i bokserach do Olsztyna przyjechały z Kaliningradu ekipy siatkarek, siatkarzy. Zawody cieszyły się ogromnym zainteresowaniem publiczności. Szkoda jedynie, że na widowni zabrakło miejsc dla zainteresowanej widowiskiem młodzieży. Dostrzegając ten problem, redaktor „Głosu Olsztyńskiego” w opublikowanej następnego dnia relacji prasowej słusznie podkreślał, że sport jest ważnym elementem rozwoju i wychowania (Remis na olsztyńskim, 1956). Dlatego młode pokolenia powinny w tym procesie aktywnie uczestniczyć.

Zauważyć należy, iż boks, piłka nożna, siatkówka i lekkoatletyka cieszyły się wówczas ogromną popularnością i gromadziły wielotysięczną widownię zarówno w Olsztynie jak i w Kaliningradzie. Bez wątpienia przygraniczna wymiana promowała walory sportu i oddziaływała motywująco do podjęcia trudów treningu. Dlatego też działacze terenowi postulowali rozszerzenie współpracy z obwodem, uwzględniającej mniejsze miejscowości. Władze polityczne i sportowe nie zbagatelizowały tych sugestii i dzięki temu, na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych minionego stulecia, współpracę nawiązały także inne miasta i powiaty przygraniczne: Bartoszyce z Bagriatonowskim, Braniewo z Niestierowem, Kętrzyn z Prawdińskim i Węgorzewo z Ozierskim (Urniaż, 2008). Powyższe rozwiązanie umożliwiło również wymianę doświadczeń reprezentantom innych dyscyplin, a włączenie do współpracy lokalnych środowisk sportowych, zwiększyło możliwości kontaktów z przygranicznym sąsiadem. Partnerską współpracę regulowały regionalne – międzywojewódzkie porozumienia, a nie międzynarodowe umowy (Archiwum Państwowe, 1972-1973). Kłopotem dla strony polskiej – o czym już wspomiano – okazał się natomiast niski poziom wyszkolenia sportowego rodzimych delegacji. Dlatego w roku 1960, na podstawie uchwały WKKF, zabroniono kontynuacji wymiany następującym dyscyplinom: akrobatyka i gimnastyka sportowa, hokej na lodzie, kajakarstwo, kolarstwo, łucznictwo, łyżwiarstwo, piłka ręczna kobiet, siatkówka kobiet, pływanie, szachy i piłka nożna seniorów. Do współzawodnictwa dopuszczono natomiast siedemnaście innych, a wśród nich także zapasy w stylu klasycznym (Archiwum Państwowe, 1960). Jednak w praktyce rywalizowano w węższym zakresie. Efektem przyjętych rozwiązań było wyhamowanie dominacji drużyn kaliningradzkich, a wraz z upływem czasu zarysowała się nawet lekka przewaga sportowców z Warmii i Mazur. Wielce korzystnym rezultatem tej działalności była bezpośrednia wymiana doświadczeń między szkoleniowcami, np. analiza stosowanych metod treningowych oraz fakt, że niemal wszystkie zawody, zarówno te na terenie województwa olsztyńskiego jak i w Kaliningradzie odbywały się w sportowej i serdecznej atmosferze (Urniaż, 2008). Zachętą do dyskusji – jak podaje J. Urniaż – były podobne problemy funkcjonowania klubów w obu regionach, na które składały się – w odczuciu działaczy – kłopoty finansowe wynikające z peryferyjnego i rolniczego charakteru Obwodu Kaliningradzkiego jak i Warmii i Mazur, a także troska o poprawę poziomu sportowego lokalnych drużyn,

uczestniczących w rozgrywkach regionalnych i krajowych (Urniał, 2008). W tak pojętej współpracy budowano zręby zaufania i przyjaźni między regionami. Poważnym mankamentem tej kooperacji były natomiast limitowane przez władze możliwości wyjazdów (Archiwum Państwowe, 1963).

Sport uprawiany w miejscowościach odległych od centrów kultury autentycznie bawił, uczył i wychowywał, zwłaszcza, że dla mieszkańców olsztyńskiej wsi i małych miasteczek oferta kulturalnego spędzania czasu wolnego była bardzo uboga. Tak często spotykane trudności w dostępie do infrastruktury, braki sprzętowe i transportowe prowincjonalnych sekcji zapaśniczych, uczyły młodych sportowców życiowej zaradności, rozwiązywania problemów, a poprzez to uczestnicząca w procesie treningowym młodzież nabierała życiowego doświadczenia. Dzięki uprawianiu ulubionej dyscypliny, wielu sportowców z najdalszych zakątków Warmii i Mazur poznawało piękno kraju, północno-wschodniego pogranicza, a czasami i Europy. Wspominając okres działalności w wiejskim klubie, zapaśnik Michał Jasudowicz w rozmowie z dziennikarzem „Wiadomości Sportowych” powiedział m. in.: «Kiedy w roku 1957 zostałem przewodniczącym Ludowego Zespołu Sportowego w Sulimach, proszę mi wierzyć, taki sam zapał jak mój widziałem u wszystkich rówieśników. Nie było problemu ze zorganizowaniem imprezy. Namawiać?! To raczej trzeba było ograniczać, wybierać tylko najlepszych do drużyny, a ci traktowali to jako wyróżnienie. Szansa pokazania się przed rodzicami, przed publicznością swojej wsi była czynnikiem niezwykle dopingującym. Przez wiele lat nasz LZS dzierżył palmę pierwszeństwa w giżyckim powiecie. [...] Ale prawdziwy smak wielkiego sportu poznałem dopiero w zapaśniczym wełniaku. [...] Jako zapaśnik objechałem prawie całą Polskę, startowałem w mistrzostwach krajowych, spotykałem się z wieloma ludźmi. Było to dla mnie wtedy wielkim przeżyciem» (Trzeba pokochać sport, 1975).

Powołanie sekcji zapaśniczych w zrzeszeniu Ludowe Zespoły Sportowe stworzyło warunki do utworzenia Okręgowego Związku Zapaśniczego (OZZ) w Olsztynie (Nowe związki, 1965). W latach następnych zrzeszał on (wraz z sekcjami LZS) czternaście placówek sportowych. Tytułem porównania wspomnieć warto, że w silniejszym gospodarczo okręgu łódzkim, w latach 70. minionego wieku, funkcjonowało jedynie siedem klubów zapaśniczych (Jaroszewski, Połaniecka, 2019).

Tabela 1. Kluby sportowe z sekcjami zapaśniczymi na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1954 – 1987.

L. p.	Klub	Rok powołania sekcji	Pierwszy instruktor/trener	Styl
1.	WKS „Saper” Olsztyn	1954	Zenon Rydziński	Klasyczny
2.	RKS „Budowlani” Olsztyn	1957	Zenon Rydziński	Klasyczny
3.	LZS „Zarzewie” Mazuchówka	1964	Antoni Hanc	Wolny
4.	LZS Giżycko	1964	Władysław Piskor	Wolny
5.	LZS „Naprzód” Sulimy	1965	Michał Jasudowicz	Wolny
6.	LZS „Pogoń” Ryn	1967	Jan Wysocki	Wolny
7.	LKS „Mazur” Wydminy	1968	Antoni Hanc	Wolny

8.	LKS „Orzeł” Karolewo	1970	Michał Jegor	Wolny
9.	LZS „Piast” Sterławki Wielkie	1971	Edward Szypulski	Wolny
10.	GKS „Mamry” Giżycko	1975	Antoni Hanc	Wolny
11.	SKS przy Szkole Podst. Nr 10 Olsztyn	1979	Bolesław Jurewicz	Klasycy ny
12.	MZKS „Motor” Lubawa	1980	Józef Blank	Klasycy ny
13.	LKS „Polonia” Lidzbark Warmiński	1985	Bronisław Jurewicz	Klasycy ny
14.	LKS „Granit” Skandawa	1987	Witold Sańko	Wolny

Źródło: Opracowanie własne autorów na podstawie: J. Blank, *Rozwój kultury fizycznej w mieście i gminie Lubawa w latach 1945-1996* (praca dyplomowa) Gorzów Wlkp. 1998; Archiwum Okręgowego Związku Zapaśniczego w Olsztynie, t. Akta prawne OZZ, Sprawozdanie z działalności Okręgowego Związku Zapaśniczego w Olsztynie za okres od 25 XI 1984 do 12 X 1988, k. 39.

Działalność OZZ skonsolidowała środowisko, a większa ilość zawodów była dodatkowym bodźcem w dalszym rozwoju, mimo że nie wszystkie zrzeszone w nim kluby uczestniczyły w kooperacji z Obwodem Kaliningradzkim. Dzięki temu, wypełniono lukę jaką stanowił region na „zapaśniczej” mapie Polski. Wspomnieć warto, że w latach następnych, najzdolniejsi zapaśnicy dostąpili najwyższych zaszczytów, a kariery medalisty olimpijskiego Jacka Fafińskiego oraz uczestników mistrzostw Europy Jerzego Kachniarza czy Marka Sitnika są tego wymownym przykładem. Systematyczne treningi i wyjazdy na zawody kształtowały charaktery młodych sportowców, ale także właściwe stosunki koleżeńskie. Zawiązywały się też – o czym już wspomiano - grupy przyjaciół. Niektóre z nich funkcjonują jeszcze współcześnie.

W tym miejscu wspomnieć należy także o tych zawodnikach, którzy ze sportem zapaśniczym zetknęli się w klubach olsztyńskich i dzięki temu kariery sportowe kontynuowali studiując w innych ośrodkach akademickich. Jednym z pierwszych był Wiaczesław Kisiel, zdobywca pierwszego dla województwa olsztyńskiego medalu w mistrzostwach Polski juniorów (Kraków 1959), który wkrótce potem podjął naukę na studiach w odległym Szczecinie. Wraz z utworzeniem OZZ nastąpił dynamiczny rozwój. W proces treningowy włączyła się także młodzież ze środowisk wiejskich, a w roku 1970 także LKS „Orzeł” z Zespołu Szkół Rolniczych w Karolewie w powiecie kętrzyńskim (Szypulski, 1991). Zdeterminowanym zwolennikiem takiego rozwiązania okazał się Henryk Fryc, dyrektor placówki. Zasadniczym powodem powołania takiej sekcji były podnoszone już walory zdrowotne wiążące się z szeroko rozumianą aktywnością sportową oraz wprowadzenie do programu Ogólnopolskich Igrzysk Szkół Rolniczych współzawodnictwa w zapasach i dwóch innych konkurencjach sportowych (podnoszenie ciężarów, łucznictwo). Po rocznym przygotowaniu, uczniowie z Karolewa uczestniczyli już w rozgrywanych w Olsztynie mistrzostwach województwa juniorów w stylu klasycznym. Spośród delegowanych przez szkołę sportowców, najlepiej zaprezentowali się wówczas zdobywcy tytułów mistrzowskich Witold Samsel (48 kg) i Edward Kaliski (90 kg) (Masztaler, Walichnowski, 1999). Był to okres dużej popularności sportu zapaśniczego w województwie. Z powyższych

względów w roku 1972, srebrną odznakę Polskiego Związku Zapaśniczego za pomoc w organizacji Mistrzostw Polski Juniorów, z rąk sekretarza generalnego Jerzego Trockiego otrzymał wiceprzewodniczący WKKFiT Benedykt Jadziński (Zapasy, 1972). Wyróżnienia, a nawet drobne nagrody są zawsze miłym aktem budującym pozytywne doznania, które mają dużą szansę pozytywnie kształtować nie tylko środowisko sportowe, ale także lokalne społeczności.

Walory kultury fizycznej w tym i zapasów, dostrzegały także władze innych miast Warmii i Mazur. O współpracę z Obwodem Kaliningradzkim zabiegały kolejne środowiska. W roku 1973 stosowne umowy podpisały także władze miast bardziej odległych od granicy: Lidzbark Warmiński nawiązał kontakty z Gwardiejskiem, Giżycko z miejscowością Swietłyj, Pisz z Zielenogragradzkim i Ostróda z Gusiewem (Urniał, 2008). Udział w różnorodnych zawodach zapaśniczych organizowanych przez macierzysty klub kształtował m. in. emocjonalny stosunek do miejsca swojego zamieszkania, trenerów, działaczy, a często także do całego regionu. Umacniał poczucie dumy i pozytywnie dowartościowywał szczególnie sportowców LZS. Rosnąca popularność tej dyscypliny sportu i zaangażowani szkoleniowcy, zainspirowali do podjęcia treningu kilku Romów z Olsztyna. W tym konkretnym przypadku, klub sportowy w sposób najbardziej doniosły spełniał wobec tej mniejszości etnicznej nie tylko funkcję wychowawczą, ale także asymilacyjną. Spośród młodych Romów najbardziej wyróżniał się Gabriel Paczkowski. W roku 1974 na VII Igrzyskach Młodzieży Szkolnej i Studenckiej w Warszawie zdobył nawet złoty medal. Jednak zdecydowanie ważniejszym wydaje się tu fakt oddziaływania wartości kultury fizycznej na powolny proces integracji tej społeczności z mieszkańcami miasta.

Po reformie administracyjnej (1975) do współpracy włączyło się także nowo powstałe województwo elbląskie, co skutkowało zmniejszeniem ilości drużyn sportowych z terenu województwa olsztyńskiego w trwającej kooperacji z przygranicznym sąsiadem. Podkreślić jednak należy, że przyjacielskie kontakty kontynuowano na wielu innych płaszczyznach. Odbywały się m.in. oficjalne spotkania graniczne delegacji partnerskich miast, rozwijała się wymiana młodzieży, organizowano wiece przyjaźni z udziałem mieszkańców obu regionów i przy tych okazjach niemal zawsze rozgrywano zawody sportowe (Urniał, 2008). Wymiernym efektem przygranicznych spotkań był wzrost poziomu wyszkolenia sportowego i stworzona przy tej okazji perspektywa nawiązania szerszych kontaktów. Przykładem na powyższe może być zaproszenie zapaśników z przywoływanego już Karolewa do stolicy Dagestanu – Machaczkały oraz udziału w Międzynarodowym Turnieju im. Ali Alijewa. Odnotować jednak należy, że zapaśnicy z przyszłokolnego klubu, na zawody do Kaliningradu, przez długi czas wyjeżdżali przede wszystkim w celach szkoleniowych i przez wiele lat trudno im było prowadzić równorzędną rywalizację. W drużynie gości, za szczególnie utalentowanych, postrzegano bliźniaków Siergieja i Anatolija Biełogłazow. Jeszcze w 1976 roku, mimo że posiadali w swoim klubie medalistów Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży, to trudno im było stawić czoła zawodnikom radzieckim. Potwierdzają to w swoich wywiadach polscy trenerzy Henryk Guzowski i Edward Szypulski oraz rezultat końcowy jednego ze spotkań, kiedy to prowadzona przez nich drużyna przegrała w stolicy obwodu mecz 6:12

(Urniał, 2008).

Lokalny patriotyzm widoczny był szczególnie w rywalizacji z drużynami innych państw. Zapaśnicy z Warmii i Mazur, oprócz kontynuowanej współpracy z Obwodem Kaliningradzkim, okazjonalnie gościli rywali z bloku państw zachodnich. W historii regionu szczególnie zapisał się pobyt amerykańskich juniorów z Colorado. Ich przyjazd do Kętrzyna w dniu 17 czerwca 1978 roku wzbudził powszechne zainteresowanie wśród mieszkańców, a zawodników utwierdził w przekonaniu, iż na przestrzeni dwóch lat, poczynili znaczące postępy. Odzwierciedlał to również końcowy rezultat meczu, gdyż gospodarze, po bardzo wyrównanych walkach, przegrali z utytułowanym rywalem jedynie 7:9. Szczególnie dobrze w tej rywalizacji zaprezentowali się Krzysztof Szurkowski, Mirosław Skrzypkowski, Andrzej Postój i Edward Gierak (Księga Pamiątkowa). Dwa dni później doszło do kolejnego spotkania. Wtedy to goście zmierzyli się z reprezentacją okręgu olsztyńskiego. Mecz zakończył się wynikiem remisowym (5:5) (Księga Pamiątkowa). Była to niecodzienna forma promocji zapaśnictwa w regionie. Końcowy rezultat spowodował wyraźny wzrost zainteresowania tą dyscypliną sportu nie tylko wśród młodzieży szkolnej.

Dalszą, korzystną wymianę sportowych doświadczeń na płaszczyźnie międzynarodowej, komplikowała sytuacja polityczno-gospodarcza Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL). Narodziny ruchu „Solidarność”, powstałe przez ten fakt emocje i zmiana dotychczasowego wizerunku Polski, w sposób szczególny rzutowały na dalszy rozwój kontaktów z Obwodem Kaliningradzkim. Ostatnimi zawodami na terenie województwa olsztyńskiego przed wprowadzeniem stanu wojennego, był rozegrany w dniu 25 października 1980 roku turniej zapaśniczy z udziałem zaprzyjaźnionego klubu „Dynamo” Kaliningrad, MZKS „Mamry” Giżycko i LKS „Agrokompleksu” Kętrzyn. Zgodnie z przewidywaniami triumfowali w nim podopieczni trenera Wiktora Gułagi, którzy spośród dziewięciu walk w poszczególnych kategoriach wagowych, zwyciężyli aż w siedmiu. Najlepiej ze strony gości zaprezentowali się Władimir Janow i Oleg Suczikow (Turniej zapaśniczy, 1980). Warto w tym miejscu wspomnieć, iż owocna współpraca społeczności pogranicza miała także pewien wpływ na zatrudnienie w charakterze drugiego trenera reprezentacji Polski Gienadija Sapunowa (Chełmecki, Głaz, Lipski, 2012).

Należy podkreślić, że sport w wydaniu międzynarodowym w czasach PRL, w sposób szczególny kształtował charaktery rozwijających się zawodników i uczył ich życiowej zaradności. Przerwana na kilka lat współpraca, pozostawiła w pamięci młodych wówczas sportowców pewien niedosyt, ale także wiele pozytywnych doznań. Zdobyte w procesie szkoleniowym doświadczenie i wiedza ułatwiały niejednokrotnie nawet wybór przyszłego zawodu. Wielu z byłych zapaśników, to współcześnie nauczyciele i trenerzy – właśnie zapaśników. Jako przykład posłużyć mogą życiowe wybory Bolesława Jurewicza i Edwarda Szypulskiego, a z młodszego pokolenia Henryka Mężykowskiego i Artura Wangina. Inicjator i popularyzator sportu zapaśniczego w regionie, za którego powszechnie uchodzi Zenon Rydziński, szybko awansował w hierarchii społecznej. W roku 1957 był instruktorem sportu zapaśniczego, a następnie wiceprezesem w macierzystym Robotniczym Klubie Sportowym „Budowlani” Olsztyn, od 1972 – wiceprezesem Okręgowego Związku

Zapaśniczego (OZZ), 1976 – sędzią klasy międzynarodowej, 1982 – prezesem OZZ, 1980 – 1988 zastępcą przewodniczącego Komisji Sędziowskiej Polskiego Związku Zapaśniczego (PZZ), 1989 – 1991 przewodniczący Sądu Koleżeńskiego PZZ. Za całokształt społecznej pracy, odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Stanowiska jakie piastował w swojej karierze zawodowej były uznaniem dla jego dokonań, osobistą satysfakcją i dobrym przykładem dla młodszych działaczy. Kilku z jego współpracowników i wychowanków doświadczyło bardzo wymiernych nagród materialnych. Dobrym tego przykładem mogą być trenerzy: Henryk Guzowski, Edward Szypulski, M. Skrzypkowski oraz wspomniany powyżej B. Jurewicz. Wymienieni szkoleniowcy za odnoszone sukcesy na płaszczyźnie sportowej wyróżnieni zostali przydziałem mieszkań spółdzielczych. W czasach Polski Ludowej było to znaczące wyróżnienie, a zaszczytu tego dostąpić mogli jedynie najlepsi. Własne lokum pozwoliło im założyć rodziny i prowadzić ustabilizowany tryb życia, którego pokazną część, nadal zajmuje sport zapaśniczy. Józef Blank – odkrywca i wychowawca Jacka Fafińskiego, tak pokierował karierą podopiecznego, iż został on w latach późniejszych medalistą Igrzysk Olimpijskich. Dzięki niezaprzeczalnym talentom szkoleniowo-organizacyjnym trener Blank jako pierwszy w Polsce zainicjował zajęcia w utworzonej w Lubawie sekcji zapaśniczej dziewcząt. Wspomniane sukcesy znacząco ułatwiły rozpoczęcie procesu inwestycyjnego w zakresie budownictwa sportowego na niespotykaną wcześniej w Lubawie skalę. Zbudowane obiekty służą kolejnym pokoleniom zapaśników, a jego pomysłodawca i zagorzały animator wykazał lokalnej społeczności, iż zasługuje na objęcie kluczowych stanowisk w administracji samorządowej.

Wnioski. Sport we współczesnym świecie postrzegany jest często jako wielkie widowisko, porównywalne do wysublimowanych sztuk teatralnych i ról filmowych. Przykładowo, jazdę konną bardzo często nazywa się też sztuką jeździecką, a koń i jego harmonia ruchów zajmuje wielu nietuzinkowych artystów i twórców kultury. Podobne wartości daje się zaobserwować w gimnastyce artystycznej, jeździe figurowej na lodzie czy pływaniu synchronicznym. Jerzy Nowocień, uchodzący za znawcę tej problematyki podaje, że to pedagogika kultury fizycznej stwarza narzędzia do kreowania określonych wartości społecznych, osobowościowych i kulturowych. W życiu codziennym przejawiają się one w dbałości o wielostronny rozwój jednostki, zwłaszcza w sferze troski o własne zdrowie, ciało i jego higienę oraz rozwój i utrzymanie sprawności fizycznej (Nowocień, 2013). Warto zauważyć także, że sport pozostał jedną z nielicznych dziedzin życia, gdzie jest jeszcze miejsce na improwizację, gdzie rolę reżysera przejął nie tylko człowiek, ale w dużej mierze także los. Taką opinię przedstawił z kolei redaktor Marek Dabkus, obserwujący proces współpracy drużyn i klubów pogranicza.

Wyniki badań wskazują, że to potrzeba dalszego rozwoju zainspirowała działaczy do nawiązania kontaktów sportowych i wymiany doświadczeń mieszkańców obu regionów. Wprawdzie mecze zapaśnicze, ale także i inne zawody jakie rozgrywano w minionych latach w kooperacji z Obwodem Kaliningradzkim nie nosiły znamion wysublimowanych sztuk teatralnych, to posiadały inne, równie cenne wartości. Zbliżyły wzajemnie oba narody, stwarzały doskonałą płaszczyznę do poznania dorobku kulturowego mieszkańców pogranicza, budowały zaufanie. Mimo,

że rywalizacja odbywała się pod kontrolą czynników politycznych, w której niejednokrotnie na plan pierwszy wysuwały się treści ideologiczne, to bez wątpienia zarówno sportowcom jak i działaczom klubowym, nie przeszkadzało to w zbliżeniu stanowisk i nawiązaniu prawdziwych więzów przyjaźni. Wspólne działanie było możliwe, ponieważ – jak już o tym była mowa – sport ma charakter ponadnarodowy. Jeszcze współcześnie, choć zmienił się w Polsce ustrój polityczny, zainicjowana przed laty współpraca nie przeszkadza we wzajemnych kontaktach i wymianach grup sportowych. Szkoda jedynie, że proces ten traci, jak się wydaje dawną i powszechnie akceptowaną spontaniczność i dynamikę.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Akt – Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego. 78, s. 22, Stan urządzeń. [Device status] 78, s. 22.
- Archiwum Państwowe, 1951 – Archiwum Państwowe w Olsztynie, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 1141, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PZPR z maja 1951 roku, k. 141. [Minutes of the executive meeting of the KW PZPR in May 1951], k. 141.
- Archiwum Państwowe – Archiwum Państwowe w Olsztynie, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 1141/2093, k. 80. X lat współpracy Olsztyna z Kaliningradem. [10 years of cooperation between Olsztyn and Kaliningrad], k. 80. [Poland].
- Archiwum Państwowe, 1972-1973 – Archiwum Państwowe w Olsztynie, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 1141/2101, Sprawozdanie z międzywojewódzkiej współpracy partyjnej z krajami socjalistycznymi w latach 1972–1973, k. 14. [Report on interregional party cooperation with socialist countries in 1972–1973], k. 14. [Poland].
- Archiwum Państwowe, 1960 – Archiwum Państwowe w Olsztynie, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 1141/2087, k. 10. Plan sportowych kontaktów przygranicznych Olsztyn – Kaliningrad na rok 1960. [The plan of sports contacts on the Olsztyn - Kaliningrad border for 1960], k. 10. [Poland].
- Archiwum Państwowe, 1963 – Archiwum Państwowe w Olsztynie, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 1141/2090, k. 1. Terminarz delegacji Olsztyn – Kaliningrad 1963. [Timetable of the Olsztyn - Kaliningrad delegation 1963], k. 1. [Poland].
- Borejsza, 1964 – Czesław Borejsza. Władysław Pytłasiński i jego trening zapaśniczy. Warszawa 1964. 64 s. [Władysław Pytłasiński and his wrestling training]. Warszawa 1964. 64 s. [Poland].
- Chelmecki, Głaz, Lipski, 2012 – Chelmecki Jerzy, Głaz Andrzej, Lipski Jerzy. Historia Polskich zapasów 1922 – 2012. Warszawa 2012. 345 s. [History of Polish stocks 1922 – 2012]. Warszawa 2012. 345 s. [Poland].
- Dmowski, 1981 – Dmowski Zygmunt. I ty zostaniesz olimpijczykiem. Warszawa 1981. 80 s. [And you will become an Olympian]. Warszawa 1981. 80 s. [Poland].
- Dmowski, Skubis, 1976 – Dmowski Zygmunt, Skubis Jacek. Zapasy judo. Warszawa 1976. 133 s. [Judo wrestling]. Warszawa 1976. 133 s. [Poland].
- Tracewski, 1979 – Tracewski Janusz. Zapasy dla ciebie. Warszawa 1979. 18 s. [Stocks for you]. Warszawa 1979. 18 s. [Poland].
- Filipkowski, 1979 – Filipkowski Tadeusz. Węzłowe problemy oświaty województwa olsztyńskiego po 1945r. [Key problems of education in the Olsztyn voivodeship after 1945]. W: Zeszyt Pedagogiczny. 50 lat szkolnictwa polskiego na Warmii i Mazurach. Olsztyn 1979. S. 97– 128. [Poland].
- Gąsiorowski, 2005 – Gąsiorowski Andrzej. Podróże historyczne i krajoznawcze na pograniczu pruskim 1466 – 1939. Olsztyn 2005. 379 s. [Historical and sightseeing trips in the Prussian borderland 1466 – 1939]. Olsztyn 2005. 379 s. [Poland].
- Godlewski, 1987 – Godlewski Piotr. Mini-zapasy. [Mini-stocks]. W: Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna 1987, Nr 8. Warszawa 1987. S. 5 – 12.
- Godlewski, 1987 – Godlewski Piotr. Rozwój organizacyjny sportu zapaśniczego w pierwszych latach Polski Ludowej. [Organizational development of wrestling sport in the first years of People's Poland]. W: Monografia AWF, Poznań, 1987, Nr 235. S. 233–242.
- Godlewski, 1987 – Godlewski Piotr. Aktualne problemy badań w zapasach, Warszawa 1987. 59 s. [Current research problems in stocks]. Warszawa 1987. 59 s. [Poland].
- Godlewski, 1988 – Godlewski Piotr. Zarys dziejów polskiego zapaśnictwa profesjonalnego. Gorzów Wielkopolski 1988. 64 s. [An outline of the history of Polish professional wrestling]. Gorzów Wielkopolski 1988. 64 s. [Poland].
- Gross, 2011 – Gross Radosław. Powszechna Organizacja „Służba Polsce” w województwie olsztyńskim w latach 1948 – 1955. Olsztyn 2011. 384 s. [The General Organization "Służba Polsce" in the Olsztyn voivodeship in the years 1948 – 1955]. Olsztyn 2011. 384 s. [Poland].

- Górniewicz, 2008 – Górniewicz Józef. Teoria wychowania. Olsztyn 2008. 187 s. [The theory of education]. Olsztyn 2008. 187 s. [Poland].
- Jaroszewski, Połaniecka, 2019 – Jaroszewski Julian, Połaniecka Agnieszka. Sukcesy sportowe zapaśników z terenu województwa łódzkiego w latach 1945 – 1990. [Sports successes of wrestlers from the Łódź Province in 1945 – 1990]. W: Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe 2019, t. 2, Nr 3. Częstochowa 2019. S. 71–93.
- Księga Pamiątkowa – Księga Pamiątkowa Ludowego Klubu Sportowego „Agrokompleks” Kętrzyn. [Memorial Book of the People's Sports Club "Agrokompleks". Kętrzyn]. 52 s. [Poland].
- Masztaler, Walichnowski, 1999 – Masztaler Jan, Walichnowski Feliks. Wokół stadionu Leśnego. [Around the Leśny Stadium.]. Olsztyn 1999, 38 s. [Poland].
- Mistrzostwa w zapasach, 1971 – Mistrzostwa w zapasach. [Wrestling Championship]. W: Gazeta Olsztyńska 1971, Nr 33. S. 4. [Poland].
- Nowocięń, 2013 – Nowocięń Jerzy. Studium o pedagogice kultury fizycznej. Warszawa 2013. 248 s. [A study on the pedagogy of physical culture]. Warszawa 2013. 248 s. [Poland].
- Nowakowski, Grotkowski, 1955 – Nowakowski Witold, Grotkowski Józef. Zapasy klasyczne, Warszawa 1955. 90 s. [Classic stocks]. Warszawa 1955. 90 s. [Poland].
- Nowe związki, 1965 – Nowe związki. [New relationships]. W: Głos Olsztyński 1965, Nr 209. S. 6. [Poland].
- Piłkarze Warmii, 1956 – Piłkarze Warmii i Piszczewiko inauguruja przyjacielskie kontakty Olsztyna i Kaliningradu. [The players of Warmia and Piszczewiko inaugurate friendly contacts between Olsztyn and Kaliningrad]. W: Głos Olsztyński 1956, Nr 218. S. 5. [Poland].
- Remis na olsztyńskim, 1956 – Remis na olsztyńskim ringu Kaliningrad – Olsztynianka 10:10. [Draw in the Olsztyn ring Kaliningrad - Olsztynianka 10:10]. W: Głos Olsztyński 1956, Nr 228. S. 4. [Poland].
- Szypulski, 1991 – Szypulski Edward. Działalność sekcji zapaśniczych na terenie województwa olsztyńskiego w latach 1957 – 1990. Gorzów Wielkopolski 1991. S. 36. [Activity of wrestling sections in the Olsztyn voivodeship in 1957 – 1990]. Gorzów Wielkopolski 1991. S. 36.
- Tracewski, 2010 – Tracewski Janusz. Zapasy. W drodze do mistrzostwa, Warszawa 2010. 153 s. [Wrestling. On the way to the championship]. Warszawa 2010. 153 s. [Poland].
- Tracewski, 2017 – Tracewski Janusz. Polska szkoła zapasów, Warszawa 2017. 128 s. [Polish school of wrestling]. Warszawa 2017. 128 s. [Poland].
- Trzeba pokochać sport, 1975 – Trzeba pokochać sport. [You have to love sport]. W: Wiadomości Sportowe 1975, Nr 48. S 4. [Poland].
- Turniej piłkarski, 1965 – Turniej piłkarski w Braniewie. [Football tournament in Braniewo]. W: Głos Olsztyński 1965, Nr 159. S. 6. [Poland].
- Turniej zapaśniczy, 1980 – Turniej zapaśniczy z udziałem reprezentacji Kaliningradu. [Wrestling tournament with the participation of the Kaliningrad national team]. W: Agrokompleks 1980, Nr 20-21. S. 8. [Poland].
- Urniał, 2000 – Urniał Jerzy. Sport na Warmii i Mazurach w latach 1945 – 1975. Olsztyn 2000. 270 s. [Sport in Warmia and Mazury in the years 1945 – 1975]. Olsztyn 2000. 270 s. [Poland].
- Urniał, 2008 – Urniał Jerzy. Współpraca sportowa w regionach warmińsko-mazurskim i kaliningradzkim w latach 1956 – 2006. Olsztyn 2008. 285 s. [Sports cooperation in the Warmian-Masurian and Kaliningrad regions in the years 1956 – 2006]. Olsztyn 2008. 285 s. [Poland].
- Wójcik, Boraczyński, 2015 – Wójcik Zbigniew, Boraczyński Tomasz. Kultura fizyczna mniejszości polskiej w Prusach Wschodnich. [Physical culture of the Polish minority in East Prussia]. W: Rozprawy Naukowe 2015, Nr 50. Wrocław 2015. S 16 – 23. [Poland].
- Zapasy, 1972 – Zapasy. Olsztyniak B. Andryszczyk – mistrzem Polski. [Inventories. Olsztyniak B. Andryszczyk - the champion of Poland]. W: Głos Olsztyński 1972, Nr 50. S. 4. [Poland].